

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

УДК 347.62:004.9

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.2>

Р. М. Мінченко

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права, проректор
Національного університету «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0003-0926-2341>

ЦИФРОВІ ОБ'ЄКТИ ТА ЇХ МІСЦЕ У СПІЛЬНІЙ СУМІСНІЙ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

У статті досліджується правова природа цифрових об'єктів як потенційних об'єктів спільної сумісної власності подружжя. Здійснено аналіз наукових праць авторів, які приділяють увагу дослідженню питань, пов'язаних із спільною сумісною власністю подружжя та правового регулювання таких нових об'єктів цивільних правовідносин, як цифрові об'єкти.

Проаналізовано чинні положення цивільного та сімейного законодавства України, які регулюють майнові права подружжя, та розкрито можливість поширення їх дії на цифрові активи (криптовалюти, NFT, акаунти, цифрові права інтелектуальної власності).

Зазначено, що цифрові об'єкти поступово набувають ключового значення в системі майнових відносин, однак чинне сімейне законодавство України не враховує їхню специфіку як об'єктів спільної сумісної власності подружжя. Така прогалина у правовому регулюванні створює низку практичних проблем, зокрема у сфері визнання права власності, його захисту та поділу цифрових активів у разі розірвання шлюбу.

Розглянуто критерії віднесення цифрових об'єктів до спільного майна, особливості здійснення права власності подружжям щодо таких об'єктів та проблеми їх поділу.

Зроблено висновок про необхідність вдосконалення законодавчого регулювання, зокрема шляхом внесення змін до Сімейного кодексу України, розробки механізмів оцінки цифрових об'єктів та створення правових гарантій судового доступу до них.

Зроблено висновок про те, що цифрові об'єкти мають розглядатися як повноправні об'єкти спільної сумісної власності подружжя за умови, що вони були набуті в період шлюбу за рахунок спільних зусиль чи коштів. Наукове та практичне значення дослідження полягає у формулюванні пропозицій щодо вдосконалення сімейного законодавства України шляхом закріплення положень про цифрові активи як особливу категорію об'єктів власності. Це забезпечить правову визначеність, захист майнових прав подружжя та адаптацію приватного права до викликів цифрової епохи.

Ключові слова: цифрові об'єкти, цифрові активи, спільна сумісна власність, майнові права подружжя, криптовалюта, NFT, акаунти, майно, сімейне право, правовідносини.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток цифрових технологій зумовив появу нових об'єктів цивільних прав – цифрових активів, до яких належать криптовалюти, токени, облікові записи, доменні імена, цифровий контент та інші нематеріальні блага, що мають економічну цінність і можуть бути предметом правочинів. Водночас у сімейному праві України залишається невирішеним питання щодо правового режиму таких об'єктів у шлюбних відносинах. Чинне законодавство містить загальні положення

про спільну сумісну власність подружжя, проте воно орієнтоване переважно на традиційні, матеріальні об'єкти (речі, доходи, майнові права). Виникає потреба в науковому осмисленні того, чи можуть цифрові активи визнаватися об'єктами спільної сумісної власності, яким чином вони підлягають поділу при розірванні шлюбу та які особливості правового захисту мають застосовуватися.

Актуальність дослідження зумовлюється як практичною необхідністю правової визначеності

у сфері сімейних відносин, так і тенденцією інтеграції цифрової економіки у приватноправове регулювання.

Попри стрімке поширення цифрових активів у цивільному обігу, українське законодавство не дає однозначної відповіді на питання щодо їхнього статусу в системі спільної сумісної власності подружжя. Не визначено: чи підпадають цифрові об'єкти під категорію майна у розумінні Сімейного та Цивільного кодексів України; які критерії слід застосовувати для віднесення цифрового активу до спільної сумісної чи особистої приватної власності; які механізми захисту та розподілу таких об'єктів можливі в разі спору між подружжям; як забезпечити баланс між публічним інтересом у регулюванні цифрових активів та приватною автономією сімейних правовідносин.

Таким чином, проблема полягає у відсутності належного нормативного регулювання та єдиної доктринальної позиції щодо правового режиму цифрових об'єктів як спільної сумісної власності подружжя. Її розв'язання потребує комплексного аналізу норм цивільного та сімейного права, порівняльного дослідження зарубіжного досвіду та формування пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Метою статті є комплексний аналіз правової природи цифрових об'єктів та обґрунтування можливості їх включення до складу спільної сумісної власності подружжя.

Стан дослідження теми. Дослідженню питань, пов'язаних із спільною сумісною власністю подружжя приділяють увагу такі вітчизняні науковці, як: В. Дмитренко [1], К. Корнієнкова [2], О. Мельниченко [3], А. Павлова [4], О. Печений [5], В. Позняк [6], О. Сафончик [7], С. Фурса та Є. Фурса [8], О. Харитонova [9], В. Цюра [10] та ін. Окремо дослідженню питань правового регулювання таких нових об'єктів цивільних правовідносин, як цифрові об'єкти, останнім часом приділяють увагу такі науковці, як: С. Аліна [11], І. Гулейков [12], К. Некіт [13–15], Г. Стахира [16], К. Хмеленко [17] та ін. Разом з тим, не дослідженими є питання щодо віднесення цифрових об'єктів як складової спільної сумісної власності подружжя.

Виклад основного матеріалу. За ст. 60 Сімейного кодексу України, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, на ім'я кого з подружжя воно набуто [18].

Ключові ознаки такої власності:

– сумісність – право без визначення часток кожного з подружжя;

– спільність – рівність прав на майно;
– універсальність – охоплює різні види майна, крім винятків, встановлених законом (особисте майно).

У традиційному розумінні законодавець, закріплюючи категорію «майно», мав на увазі насамперед речі матеріального світу, які можуть бути об'єктами правовідносин [19]. Цей підхід історично був зумовлений тим, що правові системи класичного типу, у тому числі римське приватне право, оперували поняттями речей як фізичних, відчутних об'єктів. Відповідно, під майном розуміли речі та речові права, що підлягали цивільному обороту.

Однак розвиток цифрової економіки, глобалізація та інноваційні технології поступово змінюють зміст цієї категорії. Сучасні об'єкти, які мають економічну цінність, дедалі частіше набувають нематеріальної форми: цифрові активи, криптовалюти, токени, віртуальні предмети, доменні імена, облікові записи у соціальних мережах, цифровий контент, авторські твори у вигляді файлів тощо. Вони не є «речами» у класичному розумінні, проте здатні задовольняти майнові інтереси, бути об'єктом купівлі-продажу, спадкування, поділу.

Така трансформація ставить перед цивільним правом низку важливих завдань:

– необхідно визначити, чи можуть цифрові активи кваліфікуватися як майно у розумінні Цивільного кодексу України, і якщо так, то у якій формі: як речі, майнові права чи особлива категорія об'єктів цивільних прав;

– відсутність чіткого законодавчого врегулювання створює правову невизначеність, зокрема у сфері спільної сумісної власності подружжя, податкових зобов'язань, виконавчого провадження;

– важливо забезпечити ефективні механізми захисту права власності на цифрові об'єкти, враховуючи їхню специфіку – анонімність, децентралізованість, технічні особливості обігу;

– світова правова доктрина вже активно дискутує питання визнання цифрових активів майном, а окремі юрисдикції закріплюють спеціальні норми у цивільному та сімейному законодавстві. Україна не може залишатися осторонь цих процесів.

У підсумку можна стверджувати, що категорія «майно» у цивільному праві переживає етап переосмислення. Якщо раніше вона ґрунтувалася на матеріальній природі речей, то нині має враховувати економічну та соціальну цінність нематеріальних цифрових об'єктів.

Для українського законодавця постає завдання: адаптувати норми цивільного та сімейного права до нових реалій цифрової економіки, розширивши зміст поняття «майно» і забезпечивши правову визначеність у відносинах власності [20].

Сучасне цивільне право має стати інструментом не лише охорони традиційних майнових відносин, а й ефективного регулювання відносин, що виникають у цифровому просторі. Це дозволить забезпечити баланс між правовою спадщиною та викликами майбутнього.

Отже, сучасна цифрова реальність дедалі більше впливає на сферу майнових відносин, зокрема на відносини власності між подружжям. Якщо раніше об'єктами спільної сумісної власності розглядалися матеріальні речі, цінні папери чи кошти, то сьогодні ключового значення набувають цифрові активи: криптовалюта, токени, NFT, віртуальні акаунти, цифрові гаманці, об'єкти інтелектуальної власності, створені в цифровій формі.

Так, у доктрині та міжнародних актах поширеним є термін «цифровий актив» (digital asset). Йдеться про майнові права чи цінності, що існують в електронній формі та зберігаються у розподілених реєстрах або на цифрових носіях.

Прикладами цифрових об'єктів є: криптовалюти (Bitcoin, Ethereum та ін.); NFT-токени, які підтверджують право власності на унікальний цифровий об'єкт; ігрові артефакти та акаунти у віртуальних просторах; облікові записи у соціальних мережах чи на платформах (Google, Facebook, X, YouTube-канали тощо), що мають економічну вартість; цифрові права інтелектуальної власності (наприклад, комп'ютерні програми, цифровий контент) [12].

Відповідно до ст. 190 ЦК України, майном визнаються речі, у тому числі гроші, цінні папери, інше майно, а також майнові права та обов'язки [19].

Таким чином, цифрові об'єкти можна кваліфікувати як річ особливого роду (у віртуальному просторі) або як майнове право (право доступу, управління, користування).

Ця широка дефініція дозволяє поширити на цифрові об'єкти режим майна подружжя. Цифрові об'єкти становлять нову категорію майна, яке за своєю економічною та правовою природою може входити до складу спільної сумісної власності подружжя. Вони відповідають загальним ознакам майна у розумінні Цивільного кодексу України, хоча мають низку специфічних особливостей – віртуальність, технологічну

залежність, поєднання майнових та немайнових елементів.

Включення цифрових об'єктів у правовий режим спільної сумісної власності подружжя є неминучим кроком у розвитку сімейного права. Для цього необхідно вдосконалити законодавство, сформувати правозастосовну практику та розробити механізми техніко-правового забезпечення поділу таких активів.

Таким чином, цифрові об'єкти є не лише викликом для традиційних правових доктрин, а й перспективою модернізації цивільного та сімейного права України у цифрову епоху.

Характеризуючи критерії віднесення до спільної сумісної власності необхідно зазначити, що цифровий об'єкт може вважатися спільним майном, якщо:

- він набутий у період шлюбу;
- придбаний за спільні кошти або за рахунок діяльності одного з подружжя;
- не входить до категорії особистого майна (наприклад, даровані токени, спадковані цифрові права).

Також в контексті даного дослідження важливим є виділення особливостей реалізації прав, зокрема:

- розпорядження криптовалютою потребує доступу до приватних ключів, тож у судовій практиці виникає питання, чи може один з подружжя вимагати розкриття ключів;
- акаунти та цифрові профілі зазвичай прив'язані до конкретної особи (користувача); в даному випадку діє подвійна природа: особистий немайновий інтерес (право на приватність) та майновий інтерес (монетизація акаунта);
- NFT та інші токени підлягають поділу як унікальні цифрові об'єкти, однак зберігають правову невизначеність щодо реєстрації та юрисдикції.

В Україні судова практика щодо цифрових об'єктів у сімейних спорах фактично відсутня. Натомість у США, Великій Британії, Китаї вже існують рішення, де криптовалюта визнається активом, що підлягає поділу між подружжям.

Україна рухається в цьому напрямку завдяки прийняттю Закону «Про віртуальні активи», що створює передумови для кваліфікації цифрових активів як майна [21]. Прийняття зазначеного Закону стало важливим етапом у розвитку цифрової економіки та правового регулювання нематеріальних об'єктів у цивільному обігу. Хоча закон ще не набрав чинності в повному обсязі, він уже окреслив низку ключових

положень, що впливають на кваліфікацію цифрових активів у приватному праві.

По-перше, Закон закріплює поняття «віртуальний актив» як нематеріальне благо у цифровій формі, що має вартість та може бути об'єктом цивільних прав. Це формулювання важливе тим, що законодавець визнає цифровий об'єкт об'єктом майнових відносин, відходячи від виключно матеріального розуміння категорії «майно».

По-друге, Закон розрізняє віртуальні активи, забезпечені правами (наприклад, токени, які підтверджують право на певний ресурс чи майно), та незабезпечені (наприклад, криптовалюти). Така класифікація свідчить про намагання інтегрувати цифрові об'єкти у систему цивільно-правових конструкцій, подібних до майнових прав та зобов'язань.

По-третє, віртуальні активи визнаються об'єктами цивільного обігу: ними можна володіти, розпоряджатися, відчужувати, передавати у спадщину, використовувати у зобов'язальних відносинах. Це прямо вказує на наближення їхнього правового режиму до категорії майна.

По-четверте, хоча закон прямо не вводить термін «власність на віртуальні активи», він передбачає наявність правомочностей володіння, користування та розпорядження, що фактично відповідає класичній моделі права власності. Це дозволяє доктринально тлумачити цифрові активи як новий вид об'єктів майнових прав.

По-п'яте, у контексті інституту спільної сумісної власності подружжя Закон «Про віртуальні активи» створює підґрунтя для кваліфікації цифрових об'єктів як майна, що може бути набуто під час шлюбу. Відповідно, у майбутньому вони можуть визнаватися об'єктами поділу між подружжям, поряд із традиційними речами чи правами.

Тож, Закон України «Про віртуальні активи» є першим кроком до закріплення в українському праві нової категорії об'єктів – цифрових активів, що мають усі ознаки майна у цивільно-правовому розумінні. Його ухвалення формує нормативні передумови для подальшого визнання цифрових об'єктів повноцінними об'єктами спільної сумісної власності подружжя та їх інтеграції у систему приватного права. Водночас до введення закону в дію та вироблення узгодженої практики правозастосування це питання залишається відкритим і потребує наукового осмислення та подальшої законодавчої деталізації.

До проблем та викликів, які необхідно подолати, необхідно віднести наступне:

- відсутність спеціальних норм у СК України щодо цифрових об'єктів;

- технічні бар'єри – поділ криптовалюти чи доступ до акаунтів потребує технічних рішень, які право не завжди може забезпечити;

- транскордонний характер цифрових об'єктів – активи можуть перебувати під юрисдикцією інших держав, що ускладнює поділ;

- поєднання майнових та немайнових інтересів (акаунти як частина особистої ідентичності).

В межах питання про пошук шляхів вдосконалення правового регулювання необхідно виділити наступне:

- внесення змін до Сімейного кодексу України, де окремо визначити цифрові об'єкти як об'єкти права спільної сумісної власності;

- удосконалення цивільно-правової класифікації цифрових активів (розмежування майнових і немайнових аспектів);

- розробка методик оцінки вартості цифрових об'єктів при поділі майна подружжя;

- запровадження механізмів судового доступу до цифрових активів, які гарантують баланс між приватністю та майновими правами;

- використання смарт-контрактів як інструменту врегулювання шлюбних договорів у цифровому середовищі.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу встановити, що цифрові об'єкти поступово набувають ключового значення в системі майнових відносин, однак чинне сімейне законодавство України не враховує їхню специфіку як об'єктів спільної сумісної власності подружжя. Така прогалина у правовому регулюванні створює низку практичних проблем, зокрема у сфері визнання права власності, його захисту та поділу цифрових активів у разі розірвання шлюбу.

По-перше, з'ясовано, що категорія «майно» у розумінні Цивільного та Сімейного кодексів може тлумачитися розширено, охоплюючи не лише речі, а й майнові права та інші нематеріальні блага, що мають економічну цінність. Це відкриває можливість визнання цифрових об'єктів, таких як криптовалюта, токени, доменні імена, облікові записи чи цифровий контент, об'єктами спільної сумісної власності подружжя.

По-друге, визначено, що ключовим критерієм віднесення цифрового об'єкта до спільної чи особистої власності має бути джерело його набуття та момент створення (отримання) – під час шлюбу чи до його укладення. Цей підхід дозволяє інтегрувати цифрові активи у загальну

систему правового регулювання без створення окремого правового режиму, але з урахуванням їхніх технологічних особливостей.

По-третє, особливу увагу слід приділити питанням доказування та поділу цифрових об'єктів. Анонімність і децентралізований характер багатьох цифрових активів ускладнюють можливість ідентифікації власника та визначення частки у праві. Це вимагає розроблення процесуальних механізмів, які б забезпечували баланс інтересів подружжя та гарантували справедливий розподіл.

По-четверте, аналіз зарубіжного досвіду свідчить про необхідність інтеграції спеціальних положень про цифрові активи у національне законодавство. Ідеться не лише про цивільно-правове визнання їх як об'єктів власності, але й про конкретизацію їхнього правового режиму в сімейному праві.

Таким чином, цифрові об'єкти мають розглядатися як повноправні об'єкти спільної сумісної власності подружжя за умови, що вони були набуті в період шлюбу за рахунок спільних зусиль чи коштів. Наукове та практичне значення дослідження полягає у формулюванні пропозицій щодо вдосконалення сімейного законодавства України шляхом закріплення положень про цифрові активи як особливу категорію об'єктів власності. Це забезпечить правову визначеність, захист майнових прав подружжя та адаптацію приватного права до викликів цифрової епохи.

У перспективі подальших досліджень важливим видається розроблення доктринальних підходів до кваліфікації окремих видів цифрових об'єктів, визначення критеріїв їх вартості, а також вироблення єдиної судової практики щодо їх поділу.

Список використаної літератури:

1. Дмитренко В. В. Щодо можливості віднесення майнових прав інтелектуальної власності до спільної сумісної власності подружжя. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 50–56.
2. Корнієнкова К. Право спільної сумісної власності подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 41–44.
3. Мельниченко О. В. Спільна сумісна власність подружжя: суперечлива судова практика. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 166–170.
4. Павлова А. Поняття та правова природа розподілу майна подружжя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 74. Ч. 1. С. 198–202.
5. Печений О. Проблеми спільної сумісної власності подружжя у ракурсі спадкування. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 4 (59). С. 119–131.
6. Позняк В. М. Правовий режим спільної сумісної власності подружжя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 97–100.
7. Сафончик О. І. Поняття та види правового режиму майна подружжя. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 38. С. 110–114.
8. Fursa S. Ya., Fursa Ye. I Regime of joint community property of spouses in Ukraine: need to implement foreign experience. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 303–313.
9. Харитонов О. І. Право спільної сумісної власності подружжя на торговельну марку: проблемні питання. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 69–77.
10. Цюра В. В., Автух А. А. Особливості правового регулювання поділу майна подружжя за законодавством України. *Право і суспільство*. 2015. № 4. Ч. 4. С. 119–124.
11. Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Одеса, 2020. 188 с.
12. Гулейков І. Ю. Цифрові активи в цивільному обороті України : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2025. 243 с.
13. Некіт К. Г. Віртуальні активи як різновид цифрових речей. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 45. С. 53–57.
14. Некіт К. Г. Розвиток правового регулювання обігу віртуальних активів (криптовалют) в Україні. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 44. С. 45–50.
15. Некіт К. Г. Цифрові дані та інформація як об'єкти права власності. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 42. С. 38–43.
16. Стахира Г. М. Цивільно-правове регулювання обігу цифрового контенту : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Тернопіль, 2020. 241 с.
17. Хлеменко К. М., Тимченко Л. М. Загальна характеристика криптовалюти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 344–347.
18. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
19. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
20. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Рекодифікації цивільного законодавства в Контексті інтеграції України у правовий простір ЄС. *Часопис цивілістики*. 2020. Вип. 34. С. 6–10.
21. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

Minchenko R. M. Digital objects and their place in the joint marital property of spouses

The article explores the legal nature of digital objects as potential objects of joint marital property of spouses. An analysis is carried out of scholarly works by authors who focus on issues related to joint marital property of spouses and the legal regulation of such new objects of civil legal relations as digital objects.

The current provisions of the civil and family legislation of Ukraine regulating the property rights of spouses are analysed, and the possibility of extending their effect to digital assets (cryptocurrencies, NFTs, accounts, digital intellectual property rights) is examined.

It is noted that digital objects are gradually acquiring key importance in the system of property relations; however, the current family legislation of Ukraine does not take into account their specific nature as objects of joint marital property of spouses. Such a gap in legal regulation creates a number of practical problems, particularly in the recognition of ownership rights, their protection, and the division of digital assets in the event of divorce.

The criteria for classifying digital objects as joint property, the peculiarities of exercising ownership rights by spouses in respect of such objects, and the problems of their division are considered.

It is concluded that legislative regulation needs to be improved, in particular by amending the Family Code of Ukraine, developing mechanisms for the valuation of digital objects, and establishing legal guarantees for judicial access to them.

It is also concluded that digital objects should be regarded as full-fledged objects of joint marital property of spouses, provided that they were acquired during the marriage through joint efforts or funds. The scientific and practical significance of the study lies in the formulation of proposals for improving the family legislation of Ukraine by incorporating provisions on digital assets as a special category of objects of ownership. This will ensure legal certainty, the protection of the property rights of spouses, and the adaptation of private law to the challenges of the digital era.

Key words: digital objects, digital assets, joint marital property, property rights of spouses, cryptocurrency, NFTs, accounts, property, family law, legal relations.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.08.2025

Дата публікації: 30.09.2025